

MIMESIS-MODELLEN for Narrativ terapi;

Begrepet; I Essayet "Tid og Fortelling – Det Trefoldige Mimesis" (Paris, 1983) bruker Paul Ricœur dette begrepet som han henter fra Aristoteles "Poetikken"; det kan forsøkes oversatt med; **Fortellingens omskaping av en virkelig hendelse.**

M1 førfigurasjon; Det mangfoldige, konkrete Livets nivå,
Livet som grunnlag og emne for fortellinger

M2 konfigurasjon; Selve fortellingens nivå / **intrigen** som bestandig knytter en fortelling sammen, en "syntese av det heterogene"; en start, aktører, tilfeldige hendelser, konflikter, handlinger fram mot en avslutning. Fortelleren skaper mening. (Aristoteles "Mythos")

M3 omfigurasjon; fortellingen mottas og fullføres i tilhørerens eller leserens **forståelse**, både fortellingen og livet omfigureres. Fortolkningens og nytolkningens nivå. Lytte. Ta imot ? Samskaping av ny forståelse, nye tolkninger og nye fortellinger.

Konkret Refleksjon

i kommunikasjon med andre. Søker å forstå det konkrete menneske som en del av en levende historie, ved å gå veien om kultur, historie og språket. Selvforståelse gjennom en fortolkning av andres uttrykk. Vi eksisterer i de fortellingene de andre har om oss. Selvets Hermeneutikk

Samtalestruktur;

Fortelling A forteller i 10 minutter

Intervju B intervjuer A for å utdype i 10 minutter

Refleksjon C og D reflekterer over det de har hørt i 5 minutter

Nytolkning ? A gir en tilbakemelding i 5 minutter

Alle drøfter om noe nytt kommer fram i 20 minutter

Hamar, 2003, Utarbeidet av

Einar Egenæs

cand.san., klinisk sosionom, nettverksterapeut
egenaes@online.no

Hvordan kan vi bli lydhøre nok til fortsatt å kalle oss terapeuter ?

*” – at man **har dialog** med den man prater med, trur jeg ! - at jeg **må ha det**, iallfall..! ”*

I våre samtaler forteller Liv meg om sitt møte med ulike hjelpere innen rusfeltet, om hva som skaper det helt nødvendige kontaktforholdet; hvordan hun intenst merker om hun som pasient og en terapeut **”har dialog”** eller ikke... ;

*” Ja, eller at man ikke..... ja, man blir ikke sett.....da Jeg veit ikke hva, men **det er sånt man føler..... det er ingen god følelse, å bli sett på som et håpløst menneske - , av og til ... som ikke....som ikke....det er jo sånn jeg føler sjøl, da...!...: - Nei hu får det ikke til allikavæl! ...på en måte... - Hu der gidder vi liksom ikke legga no tid i.... såå men det er jo helt opp til meg sjøl og dèt.... selvfølgelig..... ”***

*”Ja, jeg veit ikke, jeg føler det sjøl..... da gidder jeg ikke, da , det **gir meg ingenting**, - ikke sant..” (Egenæs,2000)*

For Liv dreier det **”å ha dialog”** seg om mer enn det verbale språket. Når hun forteller om sitt møte med ulike terapeuter viser hun hvor viktig det er for henne å oppleve en blanding av engasjement og åpenhet fra den andre. Det handler om noe som stikker svært dypt og der de fleste sanser involveres. Den terapeuten Liv fikk best kontakt med viste tydelig at hun brydde seg og **”hadde tru på”** at pasienten skulle klare å takle vanskene sine. Hun lente seg ofte bokstavelig talt framover og viste aktiv interesse for Liv og hennes egen fortelling om hvordan hun hadde det. Når hun stilte krav ble dette opplevet som en måte å vise tillit og omsorg på. Liv kjente at de ”hadde dialog” og hun lot seg berøre av den andres engasjement og utfordringer, og fikk et **håp** om at hun her ikke var ”gitt opp” men at terapeuten reelt brydde seg om henne. Kanskje lot det seg gjøre å nå en bedre hverdag ? Terapeuten dyrker alliansen. Dermed blir kontaktforholdet verdt å investere i, også for Liv. Det hender noe; det **genereres tillit**.

TILLITENS FENOMENOLOGI

I innledningen til Tian Sørhaugs bok **Fornuftens fantasier** kan vi lese denne refleksjonen:

*”- På et fundamentalt nivå baserer sosiale prosesser seg på tro. Om ikke annet, forutsetter samfunnsdannelse en tro på **tegnene** og **språket**. Jeg tror (i likhet med antropologer som Edmund Leach og Gregory Bateson, en psykoanalytiker som Donald Winnicot og en filosof som Habermas) at det sakrale er intimt knyttet til det kommunikative og dermed også til taushet – det vi **ikke** kan kommunisere om.*

*Å kommunisere er en troshandling. Hver enkelt av oss må tro på hva en stor mengde tegn betyr, og på hva (faktisk) uendelige kombinasjoner av tegn kan bety. Vi må også være i stand til å kjenne når noe (noen tegn) ikke betyr noe og ane når ingenting (ingen tegn) kan bety mye. Uten slike, dypest sett ubegrunnede, overbevisninger vil det ikke eksistere og dannes tilstrekkelig med **tillit** til at vi kan innlede samhandling med hverandre. Ved åpningen av et sosialt forløp kan vi aldri observere direkte eller vite sikkert at vi mener det samme med de*

samme tegnene. Vi må kaste oss ut på et sosialt og eksistensielt dyp, basere oss på en forforståelse og tro på den. ” (Sørhaug, 1996)

Som terapeuter vil vi ofte bevege oss i utkantene av den naturlige livsyttringen trygg og åpen kommunikasjon og samhandling er. Av ulike grunner er ikke pasientenes egen fortelling ennå fortalt. Lidelsen er ikke uttrykt i språket og pasientene har vanskeligheter med å artikulere en selvforståelse de kan leve godt med. Ofte kjennes situasjonen så smertelig at både selvtilit og tilliten til andre forsvinner. Pasienten undertrykkes både av sin egen smerteopplevelse og av de historiene andre forteller. Tidligere erfaring gjør mange svært skeptiske og samtidig meget sensitive overfor alle mulige nyanser både i språkbruk og i all ikke-språklig kommunikasjon.

Liv forteller at hun selv har hatt en svært tøff oppvekst preget av rus, omsorgssvikt og mye uforutsigbarhet. Hun har nok lært mest hjemmefra om hvordan hun selv **ikke** ønsker å ha det i voksen alder. Hun ser tvers igjennom disengasjerte terapeuter som egentlig ikke ”bryr seg om” og ”trur på”, og forvirres av hjelpere som blir for lite lyttende og anerkjennende og for likegyldige til at hun får noen opplevelse av ”å være i dialog”. Virkelig omsorg viser den som er tøff, som forholder seg til livets realiteter og har nok ”tru på” pasienten til å stille krav, sier hun til oss. Den terapeuten Liv fikk best hjelp av lente seg ivrig og gestikulerende framover, og sa : **”Dette klarer du !”**

*”Ja, det er det som er viktig for meg så er det;- om dem er sossionom eller hva dem egentlig er, det spiller egentlig ingen rolle, **bare man har dialogen** og, man føler at; -jeg får noe hjelp fra den person – og **støtte!** Mer det at en skal ha trua på en og, - og ”bække” en opp liksom! Det er det som er viktig, trur jeg, eller; **det er viktig for meg !”***

Ofte kan det være vel så mye dialog i en hevet pekefinger som i ”åpen” likegyldighet. Hun tolket den som noe annet enn moralisme; som positiv tiltro, ivrig omsorg og interesse. Vi får inntrykk av at iveren og optimismen sprer seg til Liv, at hun fatter håp, forventningene stiger.

Men det må også være tid og rom for **lydhørheten** ; ” - overfor det som ”ikke passer inn”, **åpenheten** overfor en smerte som kan gi seg de mest uventede uttrykk. ” (Wifstad,95)

Liv forteller hvordan hun føler at hun blir sett ned på, ikke møtt med åpenhet, men med ferdige konklusjoner og fordommer ;

” Jeg har mange interesser, idrett, sport. -så jeg er et menneske som..... jeg æ`kke dum , jeg fordi om jeg har drivi og rusa meg! Men man blir ofte sett på som et ...mmm.. ikke sant ?”

Hun er svært vår for denne typen avstegning ;

”Nei, jeg fikk ikke dialog i det hele tatt, og det ble bare frustrerende og vanskelig.. ”

- Hva skjedde da ?

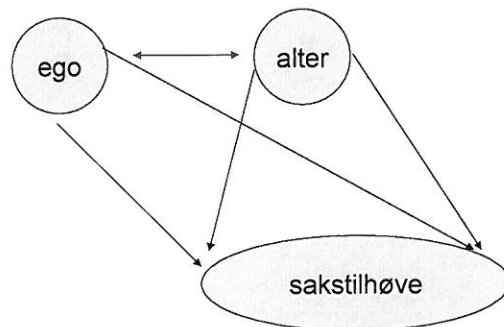
”Nei, du bare slutter, - slutter å møte opp..... ”

Hvordan kan vi bli respektfulle og **lydhøre nok** til fortsatt å kunne kalle oss psykoterapeuter ? På den ene siden engasjement og på den andre siden åpenhet, hvordan skal vi kunne kombinere dette ? Og hva gjør vi med all vår flinke, forskningsbaserte faglighet ?

SKJERVHEIMS MODELL

Hans Skjervheim analyserer i essayet "Deltakar og tilskodar" hvordan en kan forholde seg i en undersøkende samtale med et annet menneske ;

*"Det er då to fundamentalt ulike holdningar som det er mogeleg for meg å innta til det han seier. For det første kan eg **saman med honom** venda merksemda mot sakstilhøvet... Det vil seia at eg deltar, let meg engasjera i hans problem. På same måten er det om den andre kjem med ei vurdering, eg kan bli engasjert, eventuelt kome med ei anna vurdering. Vi har ein treledda relasjon, mellom **den andre, meg og sakstilhøve** som er slik at vi deler sakstilhøvet med kvarandre."*

*".. **ego og alter er saman om noko tredje**, vi har eit sams problem, **ego og alter er medsubjekt** i høve til det sams sakstilhøve." (Skjervheim, 1976)*

For det andre skriver han om at samfunnsforskere og andre fagfolk ofte står i fare for å redusere den andre til et objekt :

*"- eg kan ta ei heilt anna innstilling ved at eg ikkje let meg engasjera i hans problem, ikkje bryr meg om det sakstilhøve han refererar til, men **konstaterar som faktum** at han referar til dette sakstilhøve."*

Skjervheim beskriver videre det ytterst problematiske i psykologer og sosiologers konstatierende **objektivering av mennesket**, han beskriver ; " - ei åtaksholdning, ein strid om herredøme".

Når en bare vil se alt under synsvinkelen fakta og faktisitet , når den objektiverende holdningen **absoluteres** skriver han at positivisme utarter til sosiologisme og psykologisme. Med referanser til Kierkegaard, Platon og Sokrates gjendriver han denne

" – objektivering, Entfremdung, depersonalisering og eliminering av det etiske."

Han finner den **ytterst problematisk** som modell for utforskning av menneskets situasjon.

Som alternativ beskriver han den engasjerte, deltakende samtalen; **den tre-ledda relasjonen** mellom to mennesker som sammen, **i dialog**, prøver å forstå et saksforhold; og siterer Søren Kierkegaards utsagn om det frie subjekt;

” - at forstaae sig selv i Existens, det var det græske princip.... ”

Han også modellen i filosofen Martin Heideggers filosofi;

” - i og med at vi er i verden, er vi alt engasjert. Engasjement er ein grunnstruktur i det menneskelege tilværet, det høyrer til det Heidegger kallar mennesket si ”Geworfenheit” (”kastethet”). Det vi kan velja er kva vi vil lata oss engasjera i.... ”

Selv kaller han det **eksistensfilosofien**; andre skriver **fenomenologi** eller **en etisk modell**. (Undheim, 1998, Wyller, 2002.)

Ved hjelp av Kierkegaards skrifter viser han oss at:

” Eksistensen sin tilhaldsstad er i det etiske :

*I forhold til det platoniske fornuftsomgrepet er det positivistiske vitkapsomgrepet eit **restomgrep**. Det positivistane har att, er den resten ein har, når alt det som eksistensielt sett er det viktigaste, er skore bort.”* (Skjervheim, 1976)

Trygve E. Wyller reflekterer over hvor påfallende likt Hans Skjervheim og den danske teologen Knud E. Løgstrup argumenterer når de redegjør for **hva som skal til for å unngå å objektivere/reduere den andre**. Han påviser hvordan Skjervheims modell øker muligheten for dialog og lytting. Hvordan den fører fram til en tenkning om hva som må til for å gi den andre parten i et forhold en subjektivitet og unngå å gjøre han eller hun til en ting. Han viser også at den er et godt utgangspunkt for å arbeide narrativt, idet den viser at en fortelling er etisk viktig når den skjer mellom **en** som forteller, **en** som lytter og **noe** som blir snakket om.

Løgstrup kaller grensen mellom sak og motiv for **urørlighetssonen**. En person invaderer en annen når han fokuserer på motivet for at den andre sier det han sier, istedenfor å holde seg til saken. Når en slik går fra sak til motiv passerer denne urørlighetssonen og den andre blir **reduert** til et objekt. (Wyller, 2002)

Dette er utbredt i rusfeltet, ofte vises det alt i den **konteksten** terapi blir tilbudt innenfor, Liv sier noe om det over.

På en konferanse for terapiforskere i 1996, sa Tian Sørhaug:

*”Behandling er basert på erfaringsnær kunnskap. Den er rettet mot et begrenset univers av en eller flere klienter der det viktigste redskapet er terapeutens disiplinerte subjektivitet. Ut ifra det faktum at behandlingen skjer sammen med pasienten, kan det være mer presist å snakke om **disiplinert intersubjektivitet** som terapiens viktigste redskap. Man er kastet ut i en strøm av samhandling og hendelser som til dels blir skapt av og til dels skaper både klienter og terapeuter.”* (Sørhaug, 1996)

Etter min mening forutsetter terapi **et eksistensielt møte**. Et møte der begge er villige til å gi noe av seg selv, samtidig som den andre får rom, er nødvendig. Terapeuten må kunne sørge for at pasienten tilbys et åpent rom for samtale om lidelse og løsninger, men et tomt rom er ikke nok ! En må ”**ha dialog**”; møtes på lik menneskelig linje, vise **varme, anerkjennelse** og ”ha tru på den andre”.

*”Like sikkert som at et menneske legger mer eller mindre av sitt liv i den andres hender gjennom **tilliten** det viser eller ber om, like sikkert er det at **fordringen om å ta vare på det livet, hører med til tilværelsen vår slik den nå engang er.**”*

*”Uansett hvor mange måter kommunikasjonen mellom oss kan arte seg på, så består den alltid i å **driste seg frampå for å bli imøtekommet**. Det er nerven i den, og det er det **etiske livs grunnfenomèn**.”* (Løgstrup,1956)

I terapi kan dette saksforholdet for eksempel være **problemet** eller den andres, **klientens, teori** om hva som kan skape endring. Utifra dette kan det være aktuelt å snakke om mål og midler i samarbeidet. Jeg ser dermed mye likt i Skjervheims modell og den modell for å bygge allianse med klienten jeg ofte anvender i vår poliklinikk. (Duncan & Miller 1995)

Ved å vise nok respekt for den andres opplevelse av sin livsverden, gi tid og rom til å uttrykke seg og positiv aktelse som oppmuntrer til at denne får komme med sin artikulering, kan en terapeut skape en atmosfære som lar den andre få fortelle seg selv.

Jeg ser Skjervheims modell som svært velegnet for å fange inn det fenomenologiske poeng at to mennesker sammen nært kan utforske en sak, utifra sin egen livsverden, og i respekt og intersubjektiv dialog utveksle hverandres forståelse av denne, og dermed finne fram til ny forståelse av saken.

Dette uten at den ene står i fare for å redusere den andre til et objekt. Skjervheim utviklet sin tenkning for å belyse grunnlagstenkning innen vitenskapene sosiologi og pedagogikk.

Jeg finner hans modell også *slående aktuell* innen terapifagene, ja, innen alle former for klinisk kommunikasjon !

PSYKOTERAPI ?

I vår tid benevnes et stort antall ulike praksiser innen både helseforetakene, familiekontor, barnevernstjenesten og sosialt arbeid; *Psykoterapi*. Yrkesgrupper som barnevernspedagoger, leger, lærere, psykologer, sosionomer, sykepleiere og vernepleiere beskriver at -

"Arbeid for personlig forandring søkt oppnådd ved hjelp av samtale og samhandling."
(Sørhaug, 1996)

- er en helt spesiell del av deres yrkesutøvelse.

Ord som Kognitiv atferdsterapi, Eksistensiell psykoterapi, Familierapi, Miljøterapi, Marte-Meo terapi, Multisystemisk terapi, Nettverksterapi, og Traumeterapi henspeiler på en mengde "ny-oppussede", helt nye eller mer tradisjonelle arbeidsmåter. Ofte er de ulike metoder like til forveksling, i andre tilfelle bygger de på svært forskjellige rasjonaliteter.

SOSIALE KONTEKSTER

Kontekst betyr sammenheng. Enhver kommunikasjon må sees i den sammenheng den forekommer for at den skal kunne forstås; dette blir lett undervurdert.

Hva er den spesielle relasjonen mellom to mennesker ? Hvilken situasjon utspiller budskapet seg i ? Hvilke rammer av praksiser, kultur og narrativer utspiller en handling seg i ? Både Gregory Bateson, MRI, Milano-teamet og andre familierapeuter har vært svært opptatt av dette. Det skilles mellom **SOSIAL ASSISTANSE**; Vennskap, omsorg og offentlige ytelser, som trygd, profesjonelt omsorgsarbeid og sykepleie, **SOSIAL KONTROLL**; *der ulike lovverk kommer inn i bildet; barnevernssaker, vold og overgrep eller kontroll gjennom tvangsbehandling i psykiatri, og TERAPI eller konsultasjon; med frivillige realsjoner, ressursorientering og svært stor grad av respekt for den enkeltes, gruppers og familiers, egne valg*. Hjelpere vil ofte bevege seg i gråsonene mellom disse ulike konteksttypene, men som psykoterapeuter tror jeg vi bør være spesielt årvåkne og stadig ha Milano-teamets formaninger om ikke å blande sammen disse tre in mente ! Klarhet i dette området vil kunne hindre skjult maktmisbruk, avklare hva ulike aktører vil og åpne for både myndiggjøring og nødvendige avgrensinger.

TERAPI SOM SPRÅKLIG KONSTRUKSJON

Terapi kommer av gresk og blir oversatt både med *sykdomskur, behandling og tjeneste*. Mulighetene for oversetting og fortolkning er med andre ord mange og rikholdige. Ifølge "Greek analytical lexicon" er også det engelske ordet *attendance* sentralt for noe av begrepets betydning. Oppmerksomhet, respekt; det å se nøyere etter, lydhørhet, vårhet, sans, forståelse og varme er ord jeg assosierer når jeg leser dette *attendance*. Tradisjonelt vil vi vel utifra den tidlige moderne tid, forrige århundreskifte, tenke på terapi som praksiser med det å gjøre hel gjennom *frigjøring* som hensikt. Første forutsetning er som nevnt en fenomenologi, en intersubjektivitet.

FRIGJØRINGSHERMENEUTIKK

Spørsmålet en står igjen med etter å ha sikret en intersubjektiv kommunikasjonsmodell i terapi er imidlertid hvordan selve saksforholdet er å *forstå*. Hvordan forstå og avhjelpe psykiske lidelser sammen? I sin filosofiske undersøkelse "Vilkår for begrepsdannelse og praksis i psykiatri" gir Åge Wifstad et vesentlig teoretisk bidrag. Han oppsummerer med: "Psykiatriens viktigste ressurs er lydhørheten overfor det "som ikke passer inn", åpenheten overfor en smerte som kan gi seg de mest uventede uttrykk.... Det er ikke ved å tilstrebe en naturvitenskapelig motivert entydiggjøring i form av kvantitativ forskning og diagnostikk, at psykiatrien bør legitimere seg selv. Det gjelder å ta høyde for at det vitenskapelige blikket bare meningsfullt kan anvendes *innenfor* en utvidet forståelseshorisont, hvor hermeneutiske og etiske perspektiver har fundamental betydning. Psykiatri vil alltid være et *møte* mellom hjelperen og den hjelpesøkeren – et møte med *den Andre*. " (Wifstad 1995)

Med en deltakerorientering, for å si det i Skjervheims språk, er en på mange måter bare ved starten av veien. I tillegg til at den hindrer tingliggjøringen av den lidende, *patients* (Ricœur 1990), forebygger en fenomenologisk besinnelse at vi ikke mister en åpenhet for det som ennå ikke er artikulert, en vårhet for det som nesten er uutsigelig og bare med mye respekt, trygghet, tid og strev vil la seg språkliggjøre.

I terapi er det vanskelig å understreke sterkt nok at det først og fremst er *den Andres* erfaring og livsopplevelse som gjelder som fakta. Innenifra-perspektivet har forrang både av etiske, erkjennelsesteoretiske og strategiske grunner. Pasienten er aktiv deltaker både i det å kjenne, artikulere, forstå, vurdere og forandre seg selv. (Duncan&Miller 1994, Wifstad 1995)

Derfor må vi bruke det fenomenologien har å by på slik at vi unngår å ignorere, usynliggjøre, ugyldiggjøre, fortrenge, fordømme, forenkle, moralisere vekk, isolere, overfortolke, fortie eller på annen måte fremmedgjøre denne *Deltakelsen*. Den lidende, *patients*, inviteres inn i et *møte* (Wifstad 1995) og et arbeid der vedkommende selv kan skape endring, sammen med terapeuten, bli en handlende, *agens*, (Ricœur 1990) en helt (Duncan&Miller 1994), en deltaker (Skjervheim 1976), i sitt eget liv igjen. Dette skjer ved at klienten med alt sitt livsmot *forteller seg selv på nytt*.

Gutten som tok til orde og uttrykte sin opplevelse av de voksnes stemmer så klart og ikke til å komme forbi ble for meg et eksempel på dette. Hans utsagn om at stemmene skar igjennom hver celle i kroppen, ja, i selve sjelen, berørte både meg som terapeut og moren som også deltok i denne samtalen slik at de videre samtaler og samhandlingssekvenser ble sterkt forandret.

Lidelse som tekst

I artikkelen "To give suffering a language" skriver litteraturprofessoren Harold Schweizer om et møte mellom ei jente på sju år, svært alvorlig forbrent over mye av kroppen, og en mannlig medisinerstudent: Hans oppgave er å holde henne i hånden, gi kontakt og berolige, under kirurgenes daglige svært smertefulle sårstell. Det er forferdelig og opprørende. Han gir opp prosjektet sitt med å prøve å avlede henne fra smerten i sårstellene med "nøytralt snakk" fordi han opprøres av hennes lidelse og av sin egen og all hans flinke kompetanses manglende evne til å møte den. Alt annet enn hennes lidelse faller bort og han finner seg selv spørrende henne om hvordan hun kunne bære den, om hvordan det **kjentes** å ha blitt så stygt forbrent.

Paradoksalt nok skaper denne oppgivelsen åpning for hennes uttrykk; For en åpenbaring så ikke til å bære, trenger et like direkte språk. Og et slikt språk, ribbet for retorikk og passert igjennom ignoranse og usikkerhet til kunnskapens grense, vekker jentas respons. Hun svarer ham "i enkle og direkte vendinger" mens hun vender mot ham "et ansikt så ødelagt at det var vanskelig å lese dets uttrykk." Selv om ansiktet nesten er uten trekk, begynner nå hennes enkle talemåte – enda mer på grunn av sin gjennomtrengende direktheit- å refigurere det, å rekonstruere det som var vanskelig å tyde, å menneskeliggjøre, å gi et menneskelig ansikt til den forferdelige ulykken hun hadde blitt rammet av. (Schweizer 1995)

"Det er en fortelling som beskriver konfrontasjonen med lidelsen som en besværlig smertefull retrett tilbake til språkets begynnelse hvor vitenskap og medisin må overgi seg til ontologiske og epistemologiske spørsmål...akkurat de spørsmål om hvilke medisinske kategorier er tause"

Ikke mange mennesker kan tale med en slik grunnleggende autoritet som denne lille jenta.

”Akkurat her ved den rasjonelle vitenskapens grense, -at the point of a veritable epistemological crisis – er øyeblikket for kunstnerisk, hermeneutisk eller narrativ begynnelse; fortellingens, skrivingens, lyttingens og lesingens begynnelse”, skriver Schweizer,

og siterer T.W.Adorno:

”Rational cognition has one critical limit which is its inability to cope with suffering.”

Å få fortelle seg selv, det vil si ha rom for å uttrykke seg og på den måten skape ny mening, blant annet igjennom å gi lidelsen språk, er nyskapende og helbredende i seg selv. Åpenhet, respekt, positiv aktelse, empati og litt tid er noe av det som må til for at hjelperen skal gjøre en slik form for klinisk kommunikasjon mulig.

I essayet “Eksistens og hermeneutikk” skriver Paul Ricœur at han “-har til hensikt,- å uforske de veier som er åpnet for samtidens filosofi gjennom hva man kunne kalle det hermeneutiske problems *poding* på den fenomenologiske metode.” Han presenterer denne ”sene poding” som sitt bidrag til ” – *fenomenologiens fornyelse gjennom hermeneutikken.*”(Ricœur 1965) Han gir et bud på hvordan vi kan forstå oss selv. Som konkrete mennesker, som deler av en levende historie. Han avviser det han kaller Husserls og Heideggers ”fundamentalontologi” og lanserer sin *omvei gjennom tegnene*; han avviser at vi har noen direkte tilgang til en full forståelse. Vi må alle gå omveien om vår egen kultur, historien og språket for å få tilgang til et bilde av oss selv. Selvfølgelig må gå veien om en fortolkning av de andres uttrykk, og en fenomenologisk hermeneutikk blir en nødvendig og grunnleggende del av denne reflekterende prosessen. I dette søkende arbeidet skaper vi vår egen identitet. For å kunne forstå er vi med andre ord avhengige fortolkning av tegn, som vi finner i vår egen historie, kulturen vi lever i og vårt eget språk. Når vi forsøker å gripe vår egen eksistens er det alltid i form av denne type ”subjektets arkeologi” det skjer. ”- *eksistensen* kommer bare til orde, til mening og til refleksjon ved å foreta en kontinuerlig eksegese av alle de betydninger som bringes for dagen i kulturens verden.” Til hjelp for å forstå verden bruker vi ofte ulike teorier. De søker å beskrive samme virkelighet, men er ofte i konflikt med hverandre. Disse konfliktene vil oftest kunne berike og utvide vår forståelse av oss selv og verden rundt oss. De forskjellige teoriene

vil kunne berike hverandre og danne en mer mangfoldig beskrivelse enn hva hver enkelt av dem kunne gjort uten denne dialogen. Vår jakt på forståelse gjennom stadig nye forsøk på fortolkning av vår eksistens drives av en intens hermeneutisk interesse, et begjær etter mening, ifølge Ricæur. Samtidig arbeidet han tidlig med et helt ut *fenomenologisk* prosjekt der han skriver om det *sårede, inkarnerte cogito*, som alltid allerede *er* i verden; Viljesfilosofien. (Ricæur 1950) Dette prosjektet videreutvikles til en kommunikasjonshermeneutikk der subjektets *dialog* med andre i språk og kultur nettopp er veien til dannelse og selvforståelse. Cogito er såret og splittet idét tilgangen til en forutsetningsløs subjektiv bevissthet, ifølge Ricæur, ikke er tilstede. Det er umulig å ha et umiddelbart forhold til seg selv, selverfaringen må skje via fortolkning av kulturelle formidlinger. Mistankens hermeneutikere; Nietzsche; Freud og Marx viser at vi ikke er "herrer i eget hus", styrt som vi er av vilje til makt, klassetilhørighet eller begjær. Gjennom å avdekke de falske former for subjektivitet, og stadig kommunisere med våre omgivelser, som for eksempel ved å integrere "mistankens mestere" i videreutviklingen av dette hermeneutiske selvrefleksive prosjektet, mener Ricæur at cogitoet kan vinne fram til en erkjennelse, men alltid ufullkomment og uavsluttet, åpent for neste berikende innspill... (Ricæur 1979)

Det narrative - *arbeidende metaforer og de tre mimesis*

"Vi eksisterer i de fortellingene de andre har om oss."

(Paul Ricæur: *Soi-même comme un autre*, Paris 1990)

På den andre siden har Ricæur senere utviklet en hel filosofi med utgangspunkt i det å analysere *sosial handling som tekst*; *Du texte à l'action* (Ricæur 1990).

"Handlingen er - , i likhet med teksten, et åpent verk som henvender seg til et uendelig antall mulige "lesere" , skriver han .

Denne *tekstanalogien* er det grep som danner basis for hele hans handlingshermeneutikk. Den samme metaforen er den grunnleggende tanke innen det som i dag benevnes som

Narrativ terapi (Freedman&Combs 1993, Lundby 1999, Sheehan 1994, Sluzki 1992, Spence 1982, White & Epston 1989) Ulike slike narrativt inspirerte arbeidsmåter har således de siste 15 år fått stadig mer utbredelse særlig innen feltene systemisk konsultasjon og familierapi. En søker å la den lidende få ”skrive” *nye fortellinger* med utgangspunkt i det historisk erfarte. Terapeuten leter etter kimer til det nye i de metaforer og setninger om livet som artikuleres og samskapes i terapirommet. En utforsker også alle muligheter til å *nytolke* det erfarte på en slik måte at nye fortellinger eller tolkninger finner et ”narrativt hjem” (Spence 1982) hos den lidende og skaper nye sannheter og ny virkelighet.

Undertegnede analyserte i hovedfagsoppgaven ”*Menneskemøter og behandling i det moderne rusfeltet*” (Egenæs 2000) noen fortellinger fra 15 års praktisk sosialt arbeid og terapi innen ulike institusjoner og poliklinikker organisert så vel innen som utenfor psykiatriske sykehus. Oppgavens hovedfokus var *dialog* og *menneskebilder*.

Oppgavens materiale er hentet opp fra egne erfaringer som terapeut for rusmiddelavhengige og fra tre dybdeintervju med tre tidligere klienter. Dette materialet søkes analysert ved hjelp av Ricæurs tenkning om *metaforer* og om *de tre nivåer av mimesis i narrativer*. Med andre ord representerer oppgaven en eksistensiell og hermeneutisk tilnærming til noen fortellinger om menneskemøter og behandling i rusfeltet. I denne artikkelen forsøker jeg imidlertid å vise at tilnærmingen kan ha relevans også til terapi og klinisk kommunikasjon innen andre felt. Jeg vil hevde at denne relevans er vitenskapelig så vel som praktisk.

”Sannsynligvis er den beste definisjonen av metaforer også den eldste, nemlig ; ” å anvende en tings navn på en annen” ” , skriver Ricæur med referanse til *Aristoteles*.

Gode metaforer arbeider ; de er ”miniatyrdikt” som utvinner det ”overskudd av mening” som kan ligge i og mellom tegn. (Ricæur 1979) Konkrete historier om sosiale forløp får *metaforiske* funksjoner i den forstand at de gjør det mulig å se noe likt i det forskjellige og noe forskjellig i det like. (Sørhaug 1996)

Hverdagsspråket og de gamle fortellingene får ikke fred ; ting *er* og *er ikke* samtidig, arbeidende metaforer kan endre våre livsformer, kan skape noe nytt i terapirommet.

Det er en intim sammenheng mellom denne tenkningen om metaforer og Ricæurs narratologi;

Fortellinger er også skapende gjenskrivninger av virkeligheten, heuristiske modeller som forfigureres, konfigureres og nyfigureres. Fortellingen gjenskaper virkeligheten; som mennesker er vi både *bios*, fysiologisk liv, og *logos*, meningsskapende individer. Vi er en del av en ikke språklig verden som er oss gitt, samtidig med at vi omskaper verden språklig ved å gi den tegnkarakter. Måten dette skjer på viser han at Aristoteles allerede har beskrevet i *Poetikken*; Poeten som konstruerer en fabel, en intrige, en *mythos*, foreslår en *mimesis*, en kreativ imitasjon av det handlende mennesket!

I *Temps et récit* som han kaller "En undersøkelse av formidlingen mellom tid og fortelling" (Ricœur 1983) tar han forbindelsen mellom *mimesis` tre momenter* som ledetråd. Han kaller dem - i lekende alvor - *mimesis I*, *mimesis II* og *mimesis III*.

Han skriver: "Jeg anser det som gitt at *mimesis II* utgjør analysens krumtapp." Dette er selve intrigens nivå; konfigureringen av en fortelling i tid og rom, den kreative imitasjon av et eller flere mennesker; *agens*; handlende, *patiens*; lidende eller begge deler.

Fortellingen har alltid et forløp i en kontekst; et utgangspunkt i en fellesmenneskelig verden; et kommunikasjonsfellesskap, av aktører, kultur, praksiser, symboler, begreper, språk og tegn, - og innen en tidsdimensjon av fortid-nåtid-framtid. Imitasjon er kun forståelig utifra en viss gjenkjennelse. Dette fortellingens "råstoff" hentet ut av livet utgjør forfigurasjonen; *mimesis I*.

En kan se på intrigen i en fortelling som det Skjervheim kaller et saksforhold. En god narrativ analyse er nøye på hvem som skaper en fortelling; protagonisten, det fortellende subjekt. Men en fortelling er en hendelse; fortellingen skjer som en reaksjon mellom fortelleren, intrigen og et annet subjekt; *tilhøreren* som lytter åpent til det fortalte, og til den som forteller. (Wyller 2001)

Fortellingen taes inn i et menneskes liv, virkeliggjøres i forståelsen. Lytteren er åpen i forhold til det fortalte og fortellingen er åpen mot dennes liv. Et bilde av en virkelighet dannes; det kan også kalles forståelse og omdannes til tekst. Lytteren "*leser*" fram og tilbake mellom sitt eget liv og det liv fortellingen formidler. *Mimesis* ikke bare imiterer kjente forløp og handlinger, men har elementer av kreativitet og overraskelse; det kan skapes *nytolkninger* og nye handlingsalternativer. Forutsatt at noen lytter, leser, tar alvorlig og lar gjelde. Det at fortellingen lyttes til, leses, tolkes og forstås av, - og dermed veves inn i, et nytt liv, kaller

Ricœur nyfigurasjon eller *mimesis III*. Det er skjæringspunktet mellom tekstens verden og tilhørerens eller leserens verden.

I vår poliklinikk har vi forsøksvis anvendt disse momenter direkte i vårt samarbeid med foreldre for å bedre situasjonen for barn. Mor har hatt ny samboer og far har hatt en aktiv rolle med samvær utover det vanlige og tett oppfølging av en kronglete skolegang. Allikevel har samlivet ofte vært fylt av konflikter, særlig de dagene gutten har skiftet arena; flyttet til far eller mor, eller begynt på skolen igjen etter ferie. Vi har vært to terapeuter, og tre fortellere ! Det vil si, vi kunne hatt fire fortellere; min kollega, den kliniske pedagog, gjorde en skoleobservasjon og et par evnetester av gutten, og fikk dermed anledning til å få høre hans versjon. (observasjonsreferat og testrapporter kunne ha vært interessante narrativer å analysere, men det er det ikke plass til på disse sidene.) Pedagogen inviterte gutten til å fortelle sin egen versjon av situasjonen, men denne ville ikke eller var ikke i stand til å formidle sin opplevelse av hvordan han hadde det i form av noen fortelling, han gav uttrykk for at det var smertefullt i en eller annen forstand. Det hadde imidlertid ikke vært mulig å finne uttrykk, språk eller tegn for hvordan det var smertefullt. Vi hadde et par samtaler med alle de tre som var foreldre for ham ; mor og mors samboer, og far som hadde samvær hos seg 40% av tiden. De ulike forutsetninger ble skissert (mI).

Så ble alle tre invitert til å komme med sin fortelling om gutten og hans situasjon(mII). Foreldrene ble raskt enige om at hver enkelt ville skrive dette ned.

Når det var brukt et par samtaler til fortelling / opplesing og lytting, ble det satt av et par samtaler til å gi respons til hverandre, samarbeide om nytolkninger og jakt på muligheter til forbedring av situasjonen(mIII). Alle de tre voksne ble slått av hvor godt de respektive fortellinger illustrerte at gutten stadig "flyttet" mellom tre eller i det minste to helt forskjellige "land" ; Mors hjem, Fars hjem og skolen. Som terapeuter måtte vi stadig tenke på at gutten selv ikke hadde fortalt sin versjon, og på at tre ulike versjoner måtte få tre fram fra tre forskjellige fortellere. Vi var hele tiden lyttende støttespillere for de som ville fortelle noe, jaktende på meningsskapende metaforer, muligheter og nytolkninger.

Vi opplevet disse tre foreldrene som seriøse og kreative i det å finne fram til bedre løsninger for gutten sin. Og vi ble ydmyke over deres vilje til dialog og forsoning. Dette siste så vi også

at var den viktigste faktor i det som skapte en bedre situasjon for gutten. Som terapeuter og lyttere ble også vi berørt og forandret av disse nytolkningene !

Selvets hermeneutikk

Dette kaller han Selvets hermeneutikk. Vår narrative *identitet* er aldri ferdig dannet, men videreutvikles, gjennom tiden, i en hermeneutisk spiral uten slutt (Uggla 1994). Den preges av en refleksiv åpenhet, og mulighet til kritisk distanse gjennom den omveien kommunikasjon med fellesskapet representerer. Ricœur skriver om en åpen, ufullbyrdet og ufullstendig formidling av den. Identitet er ikke noe jeg har og utvikler for meg selv, det er noe jeg *får i og igjennom kommunikasjonen med de andre !* Vi er alle vevet inn et stort bakteppe av narrativer og rammet inn av kommunikasjonsfellesskapet i kultur, praksiser, språk og metaforer. I likhet med flere andre terapeuter har undertegnede funnet denne oppsummeringen av Ricœurs narratologi svært inspirerende ! (Holgersen, Binder& Nielsen 1999, Johnsen, Sundet & Torsteinsson 2000, Karterud 1997,1999, Lang&McAdam1999, Meisner 2001, Sheehan 1994)

Rasjonell og poetisk språkanvendelse

”Le symbole donne à penser” ; Symbolet gir noe å tenke på / tenke over. (Ricœur 1960)

Dette uttrykket samler i seg mye av Ricœurs filosofi. Symbolet er det poetiske språket som setter i gang vår rasjonelle tenkning. I en dialektikk mellom det poetiske og det rasjonelle språk ligger den formidling som utgjør det vi kaller *fortolkning*. Mennesket strever med eksistensielle utfordringer som ensomhet, meningsløshet, mangel på kontakt, dødens faktum, kaos og lidelse. Inspirert av Marcel, Heidegger og andre eksistensfilosofer skriver Ricœur om menneskets utfordring som er å finne mening i en absurd verden. Ifølge ham skaper vi mening og tyder tilværelsen gjennom ”Symbolet” ; metaforene, språket og da særlig poesien.

I sin jakt på mening leser mennesket sin identitet ut av de fortellingene om virkeligheten og sine handlinger som er nedfelt i språket. Poetisk og rasjonell språkanvendelse utvikles som ulike tolkninger av vår virkelighet. Eller mer nøyaktig ; Fortolkningen går fram og tilbake mellom disse to typene språk, som utgjør ulike sider ved den hermeneutiske sirkel. Dette er sentrale forstillinger i Ricœurs hermeneutikk og bestemmende for hans senere tenkning om språkliggjøring, kommunikasjon og identitet.

*I min hovedfagsoppgave forteller "Per" hvordan han fortsatt bruker diktet "Ord og Liv" skrevet av Hans Børli som en **arbeidende metafor** i sitt eget liv. Terapeuten hadde mer eller mindre tilfeldig delt det med ham nesten 10 år tidligere: "Ja... jeg bruker det fortsatt jeg..." - det er det jeg kaller kunst ! Altså når du overfører en skal vi si en ikke-materiell virkelighet via et bilde eller musikk ...over i praktisk liv ! – Det er hva kunst er for meg !" (Egenæs 2000)*

Børli skriver om ordet og livet som blir ett :

ORD OG LIV

*Jeg har en drøm om at
én gang – en eneste –
skulle ord og liv
bli ett.*

Slik skulle det skje :

*Som når speilbildet av en lom
svimler gjennom vårblått vatn
og treffer den levende fuglen
i en sprut av sølv, ytterst
i spissen av et svimlende
crescendo-tegn. "*

Dette "Symbolet" bruker "Per" - i over 10 år - som *en arbeidende metafor* i sitt eget liv ! Det mer eller mindre tilfeldig overleverte diktet fra en oppslagstavle skaper sann virkelighet. Ricœur understreker at det finnes et paradoks knyttet til ethvert metaforisk begrep om sannhet - en dialektikk mellom det et noe "er-som-om" og det at noe "er". (Ricœur 1975)

OPPSUMMERING OG KONKLUSJON :

Liv understreker opplevelsen av det å **være i dalog** som det sentrale i terapeutisk samtale; for meg er de systemiske og kontekstuelle modellene, Hans Skjervheims intersubjektive,

fenomenologiske modell og Paul Ricæurs eksistensielle hermeneutikk blitt de viktigste teorimodellene for å sikre dette. Men hvordan sikre at det oppstår et **ekte møte** ? Med preg av respekt, lydhørhet, vårhet, varme og anerkjennelse ? Da må teorimodellene og den rasjonelle tanke innse sin begrensning, det må noe ganske annet til.

” I want to avoid *non-sense*. I want to avoid that wich is, so to speak, flat. I think the world is complexily varied, formed, patterned, colored and potentially rich.”

Dette skal Gregory Bateson ha uttalt i en workshop like før han døde. Som et svar på hva han ville måtte han si noe om hva han ville unngå; *non-sense*. Schweizer skriver om kunstnerisk, narrativ og hermeneutisk begynnelse der den rasjonelle vitenskapelighet møter sin grense.

Søren Kierkegaard sa det på sin måte ; ”*Det er en dårlig eksistens, når den tenkende, som jo til like er en eksisterende, er gått fra fantasi og følelse, hvilket er like galt som å gå fra forstanden.*” Og Skjervheim følger opp i ”Deltakar og tilskodar” ;

”*I forhold til det platoniske fornuftsomgrepet er det positivistiske vitskapsomgrepet eit restomgrep. Det positivistane har att, er den resten som ein har, når alt det som eksistensielt sett er det viktigaste, er skore bort.*” (Skjervheim, 1976)

” – *hjertet har sin egen logikk !* ” – sa Nic.Waal, (Waal, 1991)

Det behøves en slags **sans**, den er livsnødvendig i terapi, og jeg tror den ofte er gnisten idet rasjonell språkanvendelse skifter med poetisk språkanvendelse - og tilbake, og det oppstår nytolking og skapelse av nye innsikter i vitenskaplighetens innerste vesen også.

LITTERATUR / REFERANSER :

- Samuel Bagster & sons (1975): **Analytical Greek Lexicon**
- Knud E. Løgstrup(1956): **Den etiske fordring**
- Paul Ricœur(1965): **"Eksistens og hermeneutikk" i Tolkingens konflikter**
- Hans Skjervheim(1976) : **"Deltakar og tilskodar" i Deltakar og tilskodar og andre Essay**
- Paul Ricœur(1983): **"Det trefoldige mimesis" i Tid og fortelling**
- Paul Ricœur(1990): **"Selvet og den narrative identitet" i Seg selv som en annen**
- Waal, Helge (1991): **Nic. Waal – det urolige hjerte.**
- Tom Andersen(1992): **"Mellommenneskelige forhold, språk og for-forståelse" i Fokus på Familien nr. 1 / 92.**
- Hjørdis Nerheim(1995): **Vitenskap og kommunikasjon**
- Åge Wifstad(1995): **Vilkår for begrepsdannelse og praksis i psykiatri**
- Tian Sørhaug(1996): **Fornuftens Fantasier**
- Tian Sørhaug(1996): **"Forskjellige "som om" - Terapeutisk kyndighet og økonomiske kalkyler : En rasjonalitetskonflikt ?."**
*i Fanny Duckert, Helge Waal m.fl.:
Behandling av rusproblemer – nytter det, og hva koster det ?*
- Liv Thorhild Undheim(1998): **Når pasienten blir et omsorgsobjekt, hovedfagsoppgave TF.**
- Arne Johan Vetlesen og Erik Stanicke(1999) : **Fra hermeneutikk til psykoanalyse**
- Einar Egenæs(2000): **Behandling og menneskemøter i det moderne rusfeltet**
hovedfagsoppgave TF.
- Jacob Dahl Rendtorff(2000): **Paul Ricœurs filosofi**
- Jon G. Allen(2001): **Traumatic Relationships and Serious Mental Disorders**
- Trygve E. Wyller(2001): **Hva skal vi gjøre med/ for/ hos/ Jenny ?**
-en refleksjon om det narrative, subjektiviteten og
"barnets beste"
- Arne Johan Vetlesen og Erik Stanicke(2002) : **"Bruken av hermeneutikk i norsk psykoanalytisk debatt"**
i Tidsskrift for norsk psykologforening nr. 39
- Anna Luise Kirkengen(2005): **Hvordan krenkede barn blir syke voksne.**
- Trine Anstorp, Kirsten Benum og Marianne Jacobsen(2006): **Dissosiasjon og relasjonstraumer.**
Integrering av det splittede jeg

At man, naar det i Sandhed skal lykkes En at føre et Menneske hen til et bestemt Sted, først og fremmest maa passe paa at finde ham der, hvor *han* er, og begynde der.

Overskriften for Andet Afsnit, Capitel I, A, §2 i *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed. En ligefrem Meddelelse, Rapport til Historien*, C.A. Reitzels Forlag, 1859. Paragraffen fortsætter, her gengivet efter SV3, bd. 18, s. 96:

Dette er Hemmeligheden i al Hjælpekunst. Enhver, der ikke kan det, han er selv i en Indbildning, naar han mener at kunne hjælpe en Anden. For i Sandhed at kunne hjælpe en Anden, maa jeg forstaae mere end han – men dog vel først og fremmest forstaae det, han forstaaer. Naar jeg ikke gjør det, saa hjælper min Mere-Forstaaen ham slet ikke. Vil jeg alligevel gjøre min Mere-Forstaaen gjældende, saa er det, fordi jeg er forfængelig eller stolt, saa jeg i Grunden istedetfor at gavne ham egentligen vil beundres af ham. Men al sand Hjælpen begynder med en Ydmygelse; Hjælperen maa først ydmyge sig under Den, han vil hjælpe, og herved forstaae, at det at hjælpe er ikke det at herske, men det at tjene, at det at hjælpe ikke er at være den Herskesygeste men den Taalmodigste, at det at hjælpe er Villighed til indtil videre at finde sig i at have Uret, og i ikke at forstaae hvad den Anden forstaaer.